

"ויקרא את שמם אדם"

הרב יהודה גלעד | ראש ישיבת מעלה גלבע

מה עומד בבסיס עמדת התורה ביחסה להבדלים בין המינים? בראשית הכל חשוב לזכור כי לפני היותנו גברים ונשים, זכרים ונקבות, אנחנו קודם לכל בני אדם. "זה ספר תולדות אדם ביום בראו אלוקים אדם בדמות אלוקים עשה אותו". כך פותחת התורה את "ספר תולדות אדם" בפרק ה בבראשית ובפסוק הבא היא קובעת "זכר ונקבה בראם ויברך אותם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם". עובדת היותנו בני אדם שנבראו בצלם אלוקים היא היסוד העמוק לשוויון בין כל בני האדם אנשים ונשים. דומני שההצהרה השוויונית המשמעותית ביותר בתרבות האנושית נאמרה כבר בפרק א בבראשית. "ויברא אלוקים את האדם בצלמו בצלם אלוקים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א, כ"ז) בפסוק זה מודגש מחד השוויון בין איש ואישה כבני אדם - שנבראו בצלם אלוקים, ומאידך בא לידי ביטוי גם השוני המובהק בין המינים "זכר ונקבה ברא אותם". נראה שכאן מציבה התורה את האידיאל בטהרתו - חיים של שוויון וצדק כבני אנוש הנובע מתוך הידיעה שכולנו בראים בצלם אלוקים, עם ההכרה ביסוד המיני השונה בין איש ואישה. אמנם, נכון הדבר שבפרק הבא דברי התורה על האישה הנבראת מצלעו של איש, נראים כמציגים עמדה פחות שוויונית. אולם כבר חז"ל ורש"י בעקבותיהם מבארים לנו כי הצלע המוזכרת בפסוק פירושה - צד, ועל כן סיפור הבריאה השני מתאר הפרדה של צד האישה מצד האיש שנברא בתחילה כיצור דו-מיני בעל שתי פנים. יתירה מזאת, מתוך כמה מדרשי חז"ל וסוגיות הלכתיות לא מעטות, ניתן לזהות כיוון שממנו תעלה תובנה חשובה לעניננו. כבר לימדונו חכמים, ראשונים ואחרונים כי התורה וההלכה פועלות בתוך מציאות חברתית ותרבותית נתונה, ולעיתים עליהן "להתפשר" לזמן מה עם חולשותיה על מנת להשפיע ולעצב את המציאות בכיוון הנכון. כך למשל אומרים חז"ל בפרשת יפת תואר "דיברה תורה כנגד יצר הרע", בדרך זו מסביר הרמב"ם ב"מורה נבוכים" את ענין הקרבנות בתורה (כהתפשרות עם נוהג שהיה מקובל בזמן מתן תורה), ובדרך דומה מתמודד הראי"ה קוק וצ"ל עם היתר אכילת בשר ועם מושג העבדות שבתורה. כלל התרבות האנושית בימי קדם רחוקה היתה מאד מיחס של שוויון וצדק בכל הקשור למעמד האישה. לעתים שיקפה הלכה את המציאות הרווחת בזמנה, ולעתים פעלה במגמה לעצב באופן ראוי וצודק יותר את מעמד האישה, על מנת להתקרב אל האידיאל שהוצג לעיל. דוגמא מובהקת לכך היא יחסה של התורה לריבוי נשים. הקורא את פרקי הבריאה בבראשית מתרשם אל נכון שהמצב האידיאלי הוא של זוגיות מונוגמית של איש אחד ואישה אחת. "על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית פ"ב, כ"ד). כידוע התורה מתירה ריבוי נשים, וגם אבותינו אברהם ויעקב נישאו ליותר מאישה אחת. בעת מתן תורה לא היתה אפשרות וסיכוי להתנגד לנורמה המקובלת. אולם, חרם דרבנו גרשום שנתקבל בקהילות אשכנז במאה ה-10 ואומץ על ידי רבני הדורות האחרונים לכלל קהילות ישראל, הפך את הפוליאגמיה לאסורה על פי ההלכה. יש בכך אפוא התקדמות שיש בה בעצם חזרה אל האידיאל הראשוני של התורה של "ודבק באשתו והיו לבשר אחד" ושל "איש ואישה שכינה ביניהם".

חשוב להבהיר, אין כאן כוונה לטעון כי התורה או ההלכה מתעלמות מן השונות שבין הגבר והאישה. שונות זו, בין אם היא מולדת ובין אם היא תלויה הקשר ותרבות, באה לידי ביטוי משמעותי בעולמה של ההלכה בתחומים שונים. עיקר טענתנו היא כי שונות זו אינה מבטאת ערך נחות של האישה כאדם, ועל כן באופן עקרוני אסור לה שתוביל ליחס בלתי הוגן כלפי האישה כאדם.

המהפכה שהתחוללה במאה האחרונה בחברה המערבית בתחום מעמד האישה היא, עם כל מורכבותה, בין הצודקות ביותר שהתרחשו אי פעם בהיסטוריה האנושית. העובדה שנשים, המהוות מחצית מהאוכלוסיה האנושית, יכולות לבטא את אנושיותן ע"י רכישת השכלה ועיסוק בכל תחומי החיים, גם אם היא עדיין רחוקה ממיוש מלא, היא אחד ההישגים הגדולים של העולם המודרני. עם זאת, יש להכיר בכך שהתרבות המערבית המודרנית גם הביאה לעולם חבילה שלילית של גורמות מעוותות הנובעות מן התפיסה המתירנית הגסה שיש בה החפצת האישה,

ביזויה והשפלתה בחומרה ובהיקפים שלא נודעו בעבר. השימוש הבוטה והגס בגופן של נשים הממלא את ההוויה הממוסחרת הסובבת אותנו במדיה, בתרבות, בפרסום ולעיתים אף ברחוב, יש בו לעיתים השפלה ודיכוי הרבה יותר מן ה'הדרה' המיוחסת לצבור החרדי ביותר.

כאן, באופן מפתיע מתגלה דמיון ואולי אף מכנה משותף בעייתי בין שני הקטבים המרוחקים ביותר זה מזה, העולם החרדי המקצין מחד, והחברה הממוסחרת את המיניות מאידך. נראה כי בשתי החברות לעיתים המיניות גוברת על האנושיות! חברה המוכנה לקדם מכירות של כל דבר באמצעות גופן המעורטל של נשים, מדכאת את המימד האנושי של האישה והופכת אותה לאובייקט מיני. באותה מידה חברה החשה צורך לגונן באופן אובססיבי על הגברים שבה, מכל נוכחות של נשים גם בהקשרים הסתמיים ביותר, מעצימה את האלמנט המיני הייצרי ופוגעת גם היא ביחס האנושי הבסיסי הפשוט אל נשים כבנות אדם.

דומני שניתן לומר, כי העמדה המרכזית של התורה שבכתב ושל דברי חז"ל אינה מתעלמת או מתכחשת אל האלמנט המיני שהוא חשוב ומרכזי באנושיותנו. הלומד פרקים וסוגיות

הלומד

מקבל את

הרושם כי המתח

המיני המוטבע בנו

בהיותנו בני ובנות

אדם מתקבל בתורה

כנוכח טבעי ונורמלי

בהוויה האנושית

כפי שנבראה

רבות בתורה, בנ"ך, ובתורה שבע"פ בחלקים הסיפוריים ובחלקים ההלכתיים שלהם, מתוך הקשבה שיש בה ישר אינטלקטואלי, מקבל את הרושם כי המתח המיני המוטבע בנו בהיותנו בני ובנות אדם מתקבל בתורה כנוכח טבעי ונורמלי בהוויה האנושית כפי שנבראה ע"י רבש"ע. העובדה שהמתח והמשיכה המינית הם האחראים להבאת חיים חדשים לעולם מלמדת יותר מכל על החיוב והחיוניות שיצק בהם בורא העולם. גם העובדה שנביאינו וחכמינו ז"ל השתמשו במשיכה הארוטית שבין איש ואישה כמשל ליחסי האהבה והערגה שבין הקב"ה וכנסת ישראל מדברת בעד עצמה. לא יעלה על הדעת שהיו משתמשים בדימויים שליליים לתיאור יחסים נעלים של דבקות וקדושה. דווקא בשל חשיבותו של הענין המיני ומתוך הכרה בעוצמתו, קבעה תורתנו שמקום מימוש המלא והבלעדי הוא במסגרת קדושת ברית הנישואין שבין איש ואישה הנשואים זה לזה. ההכרה בסכנות של היצר המיני כשהוא פורץ מחוץ לגבולותיו והתבונה ש"אין אפוטרופוס לעריות" (כלומר אין מי שחסין בפני יצר זה) הביאה את ההלכה לעצב מערכת מוקפדת של דינים והלכות שבמסגרתם יחיו גברים ונשים מישראל בחברה שלמה (קרי: מעורבת) מתוך שמירה על צניעות וכבוד הדדי. דוקא מערכת ההלכות המפורטת האוסרת ייחוד וקירבה גופנית אינטימית בין איש ואישה שאינם נשואים זה לזה, היא היא הראיה שהחברה הנורמטיבית שחז"ל מתייחסים אליה היא חברה מעורבת, בה חולקים גברים ונשים בצוותא ובטבעיות את המרחב הציבורי (למעט בזמן התפילה).

אין ספק שבחברה כזאת קיים לעיתים מתח מיני ברמה כזו או אחרת - כך טבעו של עולם. האתגר שלנו כבני אדם וכיהודים מודרנים שומרי תורה ומצוות הוא לעצב נורמות התנהגות ביחסים בין המינים באופן המבטא צניעות אמיתית על פי גרדי ההלכה ומנהג המקום, בדרך של כבוד הדדי לאנושיותנו כגברים ונשים.

יש להדגיש עם זאת שלא בכל הפרדה יש הדרה, אולם בזמננו הפרדת יתר מעבר למתחייב מן ההלכה יש בה יותר משמץ של השפלה לגברים (מתוך עמדה שאי אפשר לתת בהם אמון) ולנשים גם יחד. נראה שביחס לחברה מעורבת שוב קיימת הסכמה בסיסית בין החברה המתירנית הקיצונית לבין החברה החרדית הקיצונית. שתיהן משוכנעות שחברה מעורבת של גברים ונשים אמורה להוביל גם להתנהגות מינית מתירנית. החברה המתירנית הליברלית (בהכללה כמובן) מקבלת זאת בהסכמה, והחברה החרדית הקיצונית דוחה זאת מכל וכל, ועל כן מגיעה עד להגזמה של הפרדה באוטובוסים ובמדרכות. האתגר של חברה דתית מודרנית הוא להוכיח כי ניתן לנהל אורחות חיים ברוח התורה וההלכה בחברה שלמה, מעורבת, בה חיים בצוותא במרחב הציבורי גברים ונשים לאורה של תורתנו במערכת יחסים שיש בה צניעות, יושרה וכבוד הדדי.